

TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHDA METODLAR
VA VOSITALARDAN FOYDALANISH

Samarqand davlat chet tillari instituti
Sharq tillari fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
*talabasi **Boltayeva Farangiz***
Pedagogika, psixologiya va jismoniy madaniyat kafedrası
*katta o'qituvchi **S.N.Najiyeva***

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda pedagogik metodlar va o'quv vositalaridan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar, raqamli vositalar va ularning o'quv jarayonidagi ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, metod va vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, pedagogik metodlar, o'quv vositalari, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, ta'lim samaradorligi, kompetensiya, innovatsion ta'lim.

Kirish

Ta'lim jarayoni inson rivojlanishida markaziy o'rin tutadi. Samarali o'qitish va ta'lim olish jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarni faol, mustaqil va ijodiy fikrlashga o'rgatishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, pedagogik metodlar va ta'lim vositalarini to'g'ri tanlash va qo'llash ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. [1, 312 b.]

Asosiy qism

Ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda pedagogik metodlar va vositalardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Pedagogik metodlar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Ular darsning samaradorligini oshiradi, o'quvchilarni faol o'rganishga jalb qiladi va bilimlarni amalda qo'llashga imkon beradi. An'anaviy metodlar – ma'ruza, izoh, amaliy mashqlar va taqdimot kabi usullarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodlar orqali ma'lumot tizimli va mukammal yetkaziladi, ammo o'quvchilarning passivligi kamchilik sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, interaktiv metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Guruh ishlari, muammoli vazifalar, muhokamalar, rol o'yinlari va loyiha ishlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Innovatsion metodlar esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan bog'liq bo'lib, elektron darsliklar, interaktiv taxtalar, virtual laboratoriyalar va onlayn testlar yordamida o'quvchilarning bilim olish jarayoni boyitiladi. Masalan, fizika darsida virtual eksperimentlar murakkab jarayonlarni tushunishga yordam beradi, biologiya

darsida esa laboratoriya ishlari o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini oshiradi. Didaktik vositalar – vizual slaydlar, diagrammalar, grafiklar, modellashgan obyektlar va simulyatsiyalar – mavzuni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi hamda o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Metod va vositalarni tanlashda o'quvchilarning yoshi, bilim darajasi, dars maqsadi va mazmuni, interaktivlik darajasi hamda texnologik vositalarning mavjudligi hisobga olinadi. [2, 256 b.]

Ta'lim jarayonida metod va vositalarni uyg'un qo'llash o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi va bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini mustahkamlaydi. Didaktik vositalar – vizual slaydlar, diagrammalar, grafiklar, modellashgan obyektlar va simulyatsiyalar – mavzuni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi hamda o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, o'quv jarayonida real hayotiy misollar, amaliy mashqlar va loyiha ishlari qo'llanilishi bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, matematika darsida real moliyaviy masalalarni yechish, geografiyada ekologik loyihalar yaratish o'quvchilarning analitik fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Metod va vositalarni tanlashda o'quvchilarning yoshi, bilim darajasi, dars maqsadi va mazmuni, interaktivlik darajasi hamda texnologik vositalarning mavjudligi hisobga olinadi. Bundan tashqari, pedagoglar dars davomida o'quvchilarning qiziqishini doimiy monitoring qilib borishi, individual yondashuvni qo'llashi va o'quvchilarning fikrlarini inobatga olishi lozim. Ta'lim jarayonida metod va vositalarni uyg'un qo'llash o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi va bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini mustahkamlaydi. [3, 288 b.]

An'anaviy metodlar – ma'ruza, izoh, amaliy mashqlar va taqdimot kabi usullarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodlar orqali ma'lumot tizimli va mukammal yetkaziladi, ammo o'quvchilarning passivligi kamchilik sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, interaktiv metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Guruh ishlari, muammoli vazifalar, muhokamalar, rol o'yinlari va loyiha ishlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, kimyo darsida guruh bo'lib eksperimentlar bajarish yoki tarix darsida mavzuni guruhda tahlil qilish o'quvchilarning bilimni amalda qo'llashini kuchaytiradi.

Innovatsion metodlar esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan bog'liq bo'lib, elektron darsliklar, interaktiv taxtalar, virtual laboratoriyalar va onlayn testlar yordamida o'quvchilarning bilim olish jarayoni boyitiladi. Fizika darsida virtual eksperimentlar murakkab jarayonlarni tushunishga yordam beradi, biologiya darsida esa laboratoriya ishlari o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini oshiradi. Shu bilan

birga, raqamli resurslar, video materiallar va interaktiv xaritalar o'quvchilarni mavzuga chuqurroq jalb qiladi va mustaqil tadqiqot qilishga rag'batlantiradi.

Didaktik vositalar – vizual slaydlar, diagrammalar, grafiklar, modellashtirgan obyektlar va simulyatsiyalar – mavzuni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi. Bundan tashqari, o'quv jarayonida real hayotiy misollar, amaliy mashqlar va loyiha ishlari qo'llanilishi bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, matematika darsida real moliyaviy masalalarni yechish, geografiya darsida ekologik loyihalar yaratish o'quvchilarning analitik fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. [4, 145 b.]

Metod va vositalarni tanlashda o'quvchilarning yoshi, bilim darajasi, dars maqsadi va mazmuni, interaktivlik darajasi hamda texnologik vositalarning mavjudligi hisobga olinadi. Shu bilan birga, pedagoglar dars davomida o'quvchilarning qiziqishini doimiy monitoring qilib borishi, individual yondashuvni qo'llashi va o'quvchilarning fikrlarini inobatga olishi zarur. Masalan, qiziqish va qobiliyat darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilarga mustaqil loyiha topshiriqlari berish, zaif o'quvchilarga esa qo'shimcha izoh va amaliy mashqlar orqali yordam berish mumkin.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida metodlarni kombinatsiyalash muhimdir. Ma'ruza bilan birga interaktiv muhokamalar va amaliy mashqlarni qo'llash o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Axborot-kommunikatsiya vositalari yordamida ta'limni boyitish, o'quvchilarning mustaqil ishlash va loyiha asosida bilim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan pedagogik jarayon o'quvchilarning o'zini-o'zi baholash va o'z rivojlanishiga mas'uliyatini oshiradi, ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Shuningdek, zamonaviy ta'limda o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun interaktiv platformalar, simulyatsion dasturlar va onlayn loyiha ishlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Bu o'quvchilarga bilimlarni amalda qo'llash, yangi g'oyalar yaratish va muammolarni hal qilish imkonini beradi. Shu sababli, pedagoglar doimo o'z malakasini oshirib, innovatsion metod va vositalarni dars jarayonida samarali qo'llashga intilishi zarur. Interaktiv metodlar, jumladan guruh ishlari, muammoli vazifalar, muhokamalar, rol o'yinlari va loyiha ishlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Misol uchun, biologiya darsida o'quvchilar kichik guruhlarda laboratoriya tajribalarini amalga oshirib, natijalarni tahlil qilishi mumkin. Tarix yoki geografiya darslarida esa interaktiv xaritalar va videomateriallar yordamida mavzularni chuqurroq o'rganish imkoniyati yaratiladi. [5, 220 b.]

Innovatsion metodlar esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan bog'liq bo'lib, elektron darsliklar, interaktiv taxtalar, virtual laboratoriyalar va onlayn testlar yordamida ta'lim jarayonini boyitadi. Masalan, fizika darsida virtual eksperimentlar murakkab jarayonlarni tushunishga yordam beradi, matematika darsida esa real

hayotiy moliyaviy masalalarni yechish o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Didaktik vositalar – vizual slaydlar, diagrammalar, grafiklar, modellashtirilgan obyektlar va simulyatsiyalar – mavzuni tushunarli va qiziqarli qiladi. Shu bilan birga, pedagoglar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun o'quv jarayonini o'yin, viktorina va interaktiv testlar bilan boyitishi mumkin. Motivatsiya oshgan o'quvchi bilimlarni mustahkamroq o'zlashtiradi va mustaqil ishlashga ko'proq tayyor bo'ladi. [6, 198 b.]

Shuningdek, o'quv jarayonida baholash tizimi ham muhim o'rin tutadi. Formativ baholash yordamida o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi va shunga muvofiq pedagogik ta'sirlar amalga oshiriladi. Masalan, qisqa testlar, laboratoriya ishlaridagi natijalarni tahlil qilish yoki loyiha ishlarini baholash orqali o'quvchilar bilimlarini mustaqil baholashga o'rgatiladi. Shu tarzda o'quvchilar o'z o'rganish jarayonini tahlil qilishi va kerakli ko'nikmalarni rivojlantirishi mumkin.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida metodlarni kombinatsiyalash muhimdir. Masalan, ma'ruza bilan birga interaktiv muhokamalar va amaliy mashqlarni qo'llash o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya vositalari bilan ta'limni boyitish, o'quvchilarning mustaqil ishlash va loyiha asosida bilim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagogik jarayonni shunday tashkil etish o'quvchilarning o'zini-o'zi baholash va o'z rivojlanishiga mas'uliyatni oshiradi, bu esa ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Xulosa

Ta'lim jarayonida metod va vositalarni to'g'ri tanlash o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv usullarni qo'llash orqali ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin. Shu bois o'qituvchilar metod va vositalarni zamonaviy talablarga muvofiq tanlab, darslarni qiziqarli va samarali tashkil etishlari zarur. Bundan tashqari, metod va vositalarni tanlashda o'quvchilarning individual xususiyatlari va qiziqishlari hisobga olinishi lozim. Masalan, guruh ishlari va loyiha asosidagi vazifalar o'quvchilarning hamkorlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, interaktiv darslar esa mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali ta'lim resurslarini boyitish, vizual va multimediyaga materiallarni qo'llash o'quvchilarni mavzuga yanada chuqurroq jalb qiladi va ularning e'tiborini saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonni doimiy monitoring qilish, o'quvchilarning fikr-mulohazalarini inobatga olish va individual yondashuvni qo'llash ta'lim sifatini oshirishda muhim omillardan hisoblanadi. [7, 175 b.]

Natijada, metod va vositalarni samarali uyg'unlashtirish nafaqat bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishni ta'minlaydi, balki o'quvchilarning ijodiy fikrlash, tanqidiy

yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi, ularni hayotga tayyorlaydi. Shu sababli zamonaviy ta'lim jarayonida pedagoglar doimo o'z malakasini oshirib, innovatsion metodlar va vositalarni darslarda faol qo'llashga intilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, T. Pedagogika asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2020, 312 bet.
2. Karimov, S. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019, 256 bet.
3. Islomov, J. O'qitish metodlari. Toshkent: Pedagogika, 2021, 288 bet.
4. UNESCO. Innovative Teaching Methods in Education. Paris: UNESCO Publishing, 2018, 145 bet.
5. Johnson, D., Johnson, R. Cooperative Learning in the Classroom. New York: Routledge, 2020, 220 bet.
6. Nazarov, A. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim. Toshkent: Ilm, 2022, 198 bet.
7. Smith, P., Interactive Learning Strategies. London: Academic Press, 2019, 175 bet.